

PROBLEMY TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ W KRAJACH SŁOWIAŃSKICH (Jej formy i przemiany). Pod redakcją Joanny Goszczyńskiej. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, Instytut filologii słowiańskiej, 2003. 226 s.

Poľská literárnovedná slavistika a slovakistika vždy ponúkala a stále ponúka prekvapujúce a inšpiratívne texty, ktoré nielen ozvlášťujú slovenské myslenie o literatúre, ale často provokujú aj neočakávané a podnetné diskusie. V týchto intenciách už dlhší čas vnímame aj tvorbu renomovanej poľskej slovakistiky a bohemistiky Joanny Goszczyńskiej z varšavskej univerzity, ktorá naposledy zaujala interpretáciou Hodžovej Matory a monografiou Mit Janosika w folklorze i literaturze slowackiej XIX wieku (2001), ktorá vyšla aj v slovenskom preklade (Jugo, 2003). Redakčne pripravila aj tento recenzovaný zborník Problémy kultúrnej identity v slovanských krajinách, ktorý je v mnohých smeroch inšpiratívny aj pre slovenských odborníkov, a to nielen z oblasti literatúry, ale aj širšie chápanej humanistiky. Signalizujú to už úvodné vety editorky: „*Široko chápaná problematika identity prestala byť od istého času iba doménou filozofov. Diskurzy o identite stále častejšie priťahujú odborníkov aj z iných vedných oblastí. Tento problém veľmi pozorne sledujú sociológovia, psychológovia, kulturológovia, filológovia i politológovia.*“

Publikácia zaujme sviežo-ironickým grafickým riešením obalu, ktorý jasne naznačuje, že za slovom slavistika sa nemusí skrývať iba morózny postsovietsky a naftalínom presiaknutý kabinetný pseudoakademizmus, ale aj otvorené

a duchaplné premýšľanie o pestrom a multikultúrnom svete, ktorý najmä v ostatných rokoch hľadá svoju „identitu“ nielen v oblasti ekonomiky a politiky, ale aj v štruktúrach nanovo definovanej a definovateľnej kultúry a kultúrnosti. V desiatich štúdiách môže čitateľ putovať z byzantsko-staroslovienskeho Macedónska, cez stredoeurópanstvo chorvátskeho prozaika M. Krležu až k česko-francúzskej postmodernej irónii M. Kunderu. Problém identity sa osvetľuje z rozličných uhlov, forsujú sa jej rozličné aspekty, čím sa postupne odкрýva takmer nekonečné množstvo významových konotácií a súvislostí tohto pojmu. Takmer všetky texty sú koncipované tak, že posúvajú „užšie“ literárnovedné interpretácie do „širších“ kulturologických, ba až historiozofických polôh. Výsledkom sú iniciatívne a inovatívne texty, v ktorých autori zväčša „lotmanovsky“ čítajú beletriu ako artefakty kultúry a naopak, artefakty kultúry interpretujú ako zvláštne druhy textov. Pre nás však môžu byť tieto texty podnetné aj tým, že v nich možno odhaliť univerzálne znaky, ktoré sú v rozličných modifikáciách a variantoch prítomné aj v kultúrnom kóde „slovenskej národnej identity“.

Editorka zborníka, J. Goszczyńska publikuje štúdiu Kríza identity? (Vízia slovenského národa v poéme Matora M. M. Hodžu), ktorou vlastne kultúrohistoricky rozširuje a prehĺbuje svoju prvú, viac vnútrotextovo-interpretačnú štúdiu o Matore (Slovenská literatúra, roč. 47, 2000, č. 2, s. 136 – 151). Tentokrát skladbu prezentuje v súvislostiach osobnej i kolektívnej krízy identity, ktorá v porevolučnom období ohromila slovenských intelektuálov a výrazne poznačila aj ich neraz diskutabilné tvorivé aktivity (okrem M. M. Hodžu aj L. Štúr, J. Kráľ, S. B.

Hroboň). Na tomto mieste však hodno pripomenúť aj to, že poľská slovakistka ako prvá (ešte pred knižným vydaním) začala odkrývať viaceré „intro aj intertextuálne“ súvislosti tohto neprávom dlho zabudnutého básnického monumentu slovenského romantizmu. K najzaujímavejším príspevkom patrí štúdia D. Sosnowskej, ktorá sa zamerala na genézu poľsko-ukrajinských etnických stereotypov, sporov, napätí a konfliktov, ktoré dostali svoju kanonizovanú podobu najmä v prvej časti Sienkiewiczovej trilógie *Ohňom a mečom*. Práve cez tento román sa vo vedomí Poliakov, ale aj cez preklady aj Európanov vytvoril výrazne zdeformovaný obraz barbarského a nekultúrneho východného ukrajinského sveta, do ktorého prichádzajú „zapadní civilizátori“ reprezentovaní katolíckou poľskou sľachtou. Autorka tu uvažuje aj o prekliatych postavách tzv. „perekínczykov“ – Ukrajincov, ktorí prestúpili na katolicizmus, a tým sa aj dobrovoľne polonizovali. Bohemistka J. Królak v príspevku *Natione et opinione Bohemus* premýšľa o znakoch a symboloch národnej identifikácie v diele J. K. Tyla a vlastne prehlbuje a rozširuje „semiotické modely českej obrodeneckej kultúry“, ktoré vymedzil pred dvadsiatimi rokmi V. Macura. Pre J. K. Tyla bola česká kolektívna identita sporom širšej (böhmsch) a užšej (tschechisch) vlasti, pričom s väčšou intenzitou zdôrazňoval najmä rolu tej druhej, vymedzenej jazykom a tradíciami, ale aj ako symbolické „čisté a večné“ materské lono. Táto línia chápania prirodzenej vlasti dominovala aj v slovenskej predromantickej a romantickej poézii. Počiatky českého feminizmu vo väzbe na modernizačné teórie K. S. Amerlinga, V. Náprstka a T. G. Masaryka načrtáva štúdia M. Filipowicza s názvom *Emancipácia žien v službách českej národnej emancipácie*, kde tiež možno objaviť slovenské stopy. Konkrétne vtedy, keď do slovensko-českého ľúbostného vzťahu B. Rajska – S. B. Hroboň vstúpi milovníčka Slovákov a sloven-

ského folklóru B. Němcová, aby nasmerovala českú vlastenku k F. L. Čelakovskému a slovenského študenta odsunula na samotu a mesianistické veršovanie na salaši. Aj také sú však „zisky a straty“ slovenskej literatúry.

Bulharistka G. Szwat-Gylybowa analyzuje fenomén bogomilstva (prvej kresťanskej herézy) v bulharskej duchovnej tradícii a kultúre cez historický román súčasného autora V. Zareva *Pop Bogomiľ*. Autorka zaujímavo konfrontuje bulharský postmoderný historický diskurz s dielami U. Eca a M. Pavića. Korene bulharsko-pravoslávnej duchovnej tradície a „stratený mýtus“ bulharskej národnej identity skúma štúdia, ktorej autorom je A. Dejniewicz. Podobne aj M. Bogusławska otvára zaujímavý problém „novodobej mýtotvorby“ v macedónskej beletristike i vedeckej humanistike, ktorá ešte stále prežíva svoj zlatý vek. Kľúčový román medzivojnovej chorvátskej literatúry *Ognjište* od M. Budaka interpretuje M. Falski, ktorý si stavia podobné otázky ako časť slovenských literárnych vedcov v súvislosti s kontroverzným vzťahom „života a diela“ M. Urbana. Pýta sa, či je možný nepredpojatý prístup k autorovi, ktorý sa počas II. svetovej vojny aktivizoval na strane fašistov. Väzby na slovenský literárny kontext sú však markantné aj v rovine literárnej látky. *Ognjište* je totiž klasickým „dedinským románom“ o rodových a rodinných archetypoch, pretrvávajúci dedinského a národného kolektívu, o pokrvných putách a zakorenenosti, ale aj nebezpečenstvách slobodomyselného a liberálneho sveta. Na opačný pól modernej chorvátskej literatúry možno zaradiť typicky stredoeurópskeho autora M. Krležu, ktorého „literárna ilúzia o strednej Európe“ sa stala témou príspevku P. Pajaka. Na pozadí „habsburského mýtu a viedenskej apokalypsy“ píše autor aj o konflikte dvoch ilúzií: staršej generácie (viera v pravdu a tradičné hodnoty) a generácie mladých (provokatívno-deštruktívne deklarácie a manifestá-

cie). Závěrečná štúdia R. Kulmiňského analyzuje Kunderovu identitu najmä na pozadí jeho rovnomenného, už francúzskeho románu, kde sa identita vníma ako čosi neisté, premenlivé, dynamické a presne nepomenovateľné. Autor štúdie výstižne poznamenáva, že identity sa formujú počas komunikácie s inými ľuďmi, vlastne „v očiach“ druhej osoby vidíme, akí sme. A na záver len dodávame, že podobnú schopnosť citlivého „zrkadlenia“ vždy mala a stále má aj literatúra a kultúra všeobecne. Dôkazom je aj tento zborník.

Peter Káša
